

**NEOLOGISMUL ȘI APORTUL STILISTIC AL ACESTUIA
ÎN PROZA SCURTĂ A LUI LIVIU REBREANU**
The Stylistic Contribution of the Neologism in Liviu Rebreanu`S Short Prose

Assistant dr. Rodica ROMAN*
„Lucian Blaga”University of Sibiu

Abstract

As a progressive writer, Liviu Rebreanu is open to new ideas and trends, which he tries to convey in a correct and efficient manner while expressing his own beliefs.

The use of neologism increases the significance of the short prose and at the same time adds to the writer`s art. The use of neologisms in the text is determined by such aspects as the year when the piece was written, its theme and its subject.

Keywords: neologism, short prose, stylistic analysis, expressiveness, language

Scriitor progresist, Rebreanu este receptiv la nou (idei și tendințe) pe care încearcă să îl redea și să îl transmită corect și eficient în exprimarea gândurilor sale. Utilizarea neologismului înseamnă mult pentru valoarea stilistică a operei și pentru arta scriitoricească a creatorului ei. Tudor Vianu declară în acest sens: „Scriitorul care folosește neologismul dovedește că își sprijină impresiile prin elementele culturii lui și că, în receptarea imaginii lumii, a trecut dincolo de naivitatea impresiei, în sfera reflecției”¹.

Neologismul apare în proza scurtă² a lui Liviu Rebreanu în proporții variate date de conținutul tematic al fiecărei lucrări. Prezența neologismelor în textele caracterizate de elemente lingvistice populare apare surprinzătoare dacă ne referim la atitudinea rezervată a scriitorului: „neologismele, în afară de cele de specialitate cu circulație numai în anumite sfere, se generalizează anevoie și abia după ce suferă transformările noționale și formale potrivite cu spiritul ei”³. Așadar, criteriul întrebuirii unui neologism în opera literară este dat la Rebreanu de folosirea corectă, din punctul de vedere al formei și al sensului acestor cuvinte, de cât mai mulți vorbitori. Analizând prozele rurale, dar și nuvelele cu cronotop citadin și pe cele care au ca temă (și supratemă) războiul, se constată că tânărul scriitor nu are reticențe față de cuvintele nou intrate în limbă, ba mai mult, are abilitatea folosirii neologismului, a integrării lui în textura narațiunii, mai mult decât se spune de obicei. Relevăm acest lucru ca o dovadă a capacității sale scriitoricești de adaptare a textului la

* Address correspondence to Rodica Roman: *Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Litere și Arte, bd. Victoriei, nr.5-7, 550024, Sibiu, telefon: 0269215556, e-mail: cristi_roman@yahoo.com*

¹ Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, Chișinău, Editura Hyperion, 1991, p.213.

² Articolul are la bază textele prozelor publicate în: Liviu Rebreanu, *Opere*, volumele 1, 2 și 3, Text ales și stabilit, note, comentarii și variante de Nicolae Gheran și Nicolae Liu, București, Editura pentru Literatură, 1968. Nu am luat în considerare și, prin urmare, nu vom analiza prelucrările (*Dumnezeu, Cupeul fermecat, Venus, Țăranul și coasa, Sentinela, Barba, Sentinela, Sfârșitul, Familia misterioasă și Ana Maria*) pe care Rebreanu le face după Tolstoi, Szini Gyula și Mikszath Kalman. În schimb, deși fac parte din romanul *Adam și Eva*, am luat în calcul cele trei povestiri (*Navamalika, Servilia și Yvonne*) pe care Rebreanu le-a publicat ca scrieri independente în volumul din 1936, *Cartea sufletului*.

³ Liviu Rebreanu, *Laudă țăranului român*, în *Amalgam*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976, p.167.

situații diferite, fapt remarcat și de Tudor Vianu, care afirma: „schimbarea vocabularului împreună cu a mediului este un procedeu constant al stilisticii lui Rebreanu”⁴.

Fără a lăsa „impresia de căutat” și „fără dorința de a epata”⁵, Liviu Rebreanu folosește neologisme cu o utilizare mai mult sau mai puțin frecventă. Perfecta lor adaptare rezultă și din încadrarea printre celelalte cuvinte fără să se creeze disonanțe. Pentru exemplificarea acestui aspect prezentăm pasaje din prozele scurte: *Golanii* și *Strănutarea*. În ambele scrieri lexicul neologic este expresiv cu menirea de caracterizare și de localizare. În nuvela *Golanii* neologismele, în asociere cu elementele de limbaj popular-argotic, „înlocuiesc” cu succes pagini de descriere și analiză a mizeriei sociale și morale a „golanilor”: „Dar obrazii spoșiți c-un strat gros de *puđră* și *sulemenele*, ochii stinși, cu cearcănele vinete-negrii, pe care nici *dresurile* nu le mai puteau ascunde, buzele cămoase, mușcate și vopsite cu *carmin*, care păreau o pată de sânge pe o coală de hârtie, și *pălăria-beretă* țațoșă, aninată peste claiă castanie de păr străin ce-i împovăra capul, erau parcă urmele și *rezultatul* celor douăzeci și șapte de ani, care nu se mai puteau tăgădui”(*Golanii*). În nuvela amintită este de remarcat prezența câtorva franțuzisme (*bonsuar*, *fasoane*, *mașer*, *randevu* etc.) și a unor lexeme pitorești, toate funcționale în text (*puđră*, *carmin*, *burtă*, *ștregăriță* etc.), care împreună cu celelalte forme neologice dau chip și suflet lumii proxeneților și prostituatelor.

Mai numeroase sunt neologismele în *Strănutarea*, povestire cu temă citadină: „Didi e [...] *fîica profesorului* de *dans* Nicu Georgescu, [care] de când a ieșit din *pension*, e nevoită să stea acasă mereu singură, tristă... [...] [pe *Jean Vasilescu*] numai ghinionul l-a făcut să ia casă p-aici, că a stat în *Bulevard* și umblă numai cu *mașina*, dar îi pare bine că a luat *tramvaiul* acuma, deoarece astfel a avut fericirea să cunoască pe cea mai drăgălașă din câte *fîințe* a întâlnit, o fată frumoasă, *cultă*, *manierată*, *modernă*, cum rar se întâmplă să se găsească la noi, și simte că, cu o astfel de fată, s-ar putea înțelege, fiindcă are ochii plini de *simpatie*, de farmec, de drăgălășie... În vreme ce Jean vorbește și Didi ascultă uluită și *încântată*, *tramvaiul* se umple încet-încet de călători.”

Această încărcătură neologică nu e o povară asupra textului, ci, dimpotrivă, ea e necesară realizării atmosferei bovarice și creionării ironice a portretelor celor două personaje: al fetei, Didi – imagine desacralizată și degradată a Corei din binecunoscuta idilă coșbuciană, *La oglindă* și a tânărului ce se recomandă „Jean Vasilescu, fost funcționar”, și el imagine demitologizată și degradată a Zburătorului. Îmbinarea reușită a aspectelor de vocabular, împreună cu imaginea generală a lumii celor două personaje, dau textului un ton ironic-amar vis-a-vis de tema erosului atât de gravă și profundă în viziunea scriitorului și tratată în cheie tragică în alte nuvele, precum *Răfuiala*.

În textele literare neologismul poate avea funcții diferite⁶. El apare ca un rezultat al nevoii de a găsi echivalent verbal pentru noțiunile noi: *electric*, *parfum* (*Umbre*); *telefon*, *televiziune* (*Dincolo*); „*portofoliul finanțelor*” (*Calvarul*) etc. și ca element nou ce denumesc o noțiune veche: *doctor* (*Cântecul lebedei*); *profesor*, *teolog* (*Dincolo*); „zei guvernanți”, *a se pune în contact cu cineva* (*Calvarul*) etc., acest din urmă element fiind utilizat pentru a stiliza textul, pentru a da culoare și a crea atmosfera necesară povestirii, sau pentru a evita utilizarea unor structuri banale.

⁴ Tudor Vianu, *op.cit.*, p.274.

⁵ Alexandru Andriescu, *Stil și limbaj*, Iași, Editura Junimea, 1977, p.189.

⁶ Boris Tomașevski, *Teoria literaturii*, București, Editura Univers, 1973, p.58.

Împletirea neologismului cu alte elemente de vocabular crește valoarea lui expresivă; „...nu numai larga folosință a neologismului, ci alternarea acestuia cu expresii culese din fondul mai vechi și permanent al limbii, întregește aspectul propriu al stilului”⁷ afirma Tudor Vianu. De exemplu, în *Cumpăna dreptății*, găzarului i se cere să mai aștepte o săptămână până la plata datoriei, fapt ce îl supără și îl face să exclame: „...Ce?... Asta-i vorbă?... Apoi eu nu mai vreau săptămâna viitoare, auzi?... Mie-mi trebuie gologani, că eu n-am *capital* să aștept iar săptămâna viitoare!...”. Faptul că, în aceeași frază, termenului *gologani* i se alătură neologismul *capital* potențează efectul estetic, tragi-comic al situației descrise.

Urmărind fenomenul includerii neologismului în textele prozei scurte rebreniene, se remarcă și folosiri nepotrivite sau mai stângace ca cea din exemplul de mai jos.

Cearta domestică dintre glasul Eugeniei, „ascuțit ca împunsăturile de ace” și „baritonul lui Ionel” face deliciul celorlalți locatari ai imobilului, spectatori ai scenelor jucate de cei doi artiști ai vieții, chiriași ai familiei Arboraș din *Tainele iubirii*. Utilizarea improprie a substantivului *bariton* constituie doar una din componentele ce conturează prezentarea ironică a personajului Ionel din această proză.

Utilizările de acest fel nu afectează aproape deloc efectul stilistic al textului, ci dimpotrivă, îl subliniază, dându-i o notă amuzantă sau ironică, în concordanță cu mesajul transmis sau cu situația prezentată.

O creație proprie, interesantă și plastică în același timp, este cea construită cu ajutorul prefixoidului neologic *contra-*: „Contraziceam cât puteam. [...] Eu însă am fost *contrazicătorul* calm, agasant, plicticos, care, izbândind, lasă ură sau indispoziție în urmă.”, spune protagonistul nuvelei *Calvarul*, descriind atitudinea lui față de oameni și lume.

Din punctul de vedere al grupării neologismului rebrenian pe clase morfologice, se constată că cele mai multe construcții neologice sunt cele nominale, urmate ca frecvență de adjectivele neologice și de verbele neologice⁸.

Substantivele aparțin unor domenii diverse. Am individualizat elemente de:

- terminologie științifică: *aparență, excepție, filozofie, materie și neant, spirit, superstiție, intuiție, rațiune mecanică, distanță (Dincolo); argument, idee (Întâiul gropar; Calvarul); concluzie (Alibi; Dincolo); conștiință (Cumpăna dreptății); efect, evidență, idealism, deziluzie, fantezie, memorie, temperament, document, eveniment, atmosferă, orizont, frază (Calvarul); etern, atenție (Umbre); filozof, regulament (La urma urmelor); ideal (Calvarul; Dincolo); iluzie (Calvarul; Umbre); posibilitate, realitate (Catastrofa; Alibi; Calvarul); spiritual (Alibi; Calvarul); impresie (Ghinionul, Întâiul gropar); melancolic (Cearta); proprietar (Omul mic și oamenii mari; Tainele iubirii); erou (Calvarul; Zevzecul); cristal (Baroneasa); energie (Tainele iubirii; La urma urmelor); probă (Calvarul; Mărturisire; Alibi) etc.*

- terminologie artistică și specifică vieții sociale: *amator (Cinema); complexitate, cultură, literatură, muzeu (Calvarul); detaliu (Umbre); expresie (Întâiul gropar; Calvarul; Păduchii); intelectual (Idilă de la țară); operă (Calvarul; Catastrofa); revistă (Cuceritorul; Calvarul); talent (Calvarul; Alibi; Întâiul gropar); roman (Calvarul; Zevzecul); romanță (Tainele iubirii); subiect (Calvarul; Dincolo); poet (Calvarul; Mărturisire); labirint, interior*

⁷ Tudor Vianu, *op.cit.*, p.214.

⁸ Unele dintre neologisme se repetă în mai multe proze sau de mai multe ori în aceeași proză. Ne limităm la precizarea a maximum trei lucrări pentru un cuvânt.

(*O scenă*); *coridor* (*A murit o femeie; Păduchii; Divorțul*); *etaj* (*Calvarul; A murit o femeie; Umbre*); *cameră* (*Zevzecul*); *teren* (*Războiul*) etc.

- terminologie din domeniile economic și tehnic: *adresă* (*La urma urmelor; Ocrotitorul; Calvarul*); *afacere, autoritate, fabrică, finanțe, post* (*Calvarul*); *automobil* (*Calvarul; Ghinionul; Cerșetorul*); *bancă, contabil* (*Divorțul*); *bancnotă, creditor* (*Ocrotitorul*); *birou* (*Calvarul; Cumpăna dreptății; Norocul*); *capitală* (*Dincolo; Calvarul*); *concediu* (*Păduchii*); *copist* (*Calvarul; Cearta; Divorțul*); *director* (*Calvarul; Catastrofa; Ocrotitorul*); *economie, exploatare* (*Calvarul; Tainele iubirii*); *funcție* (*Cuceritorul*); *ghișeu* (*Calvarul; Proștii*); *inginer* (*A murit o femeie; Calvarul*); *locomotivă, vagon* (*Hora morții; Calvarul; Proștii*); *tren, peron* (*Proștii; Pungașul; Calvarul*); *magazin* (*Pozna; Pantofii galbeni*); *mașină* (*Hora morții; Umbre*); *ocupație* (*Alibi; O scenă*); *provincie* (*Culcușul; Ocrotitorul*); *raport* (*Ițic Ștrul, dezertor; Calvarul, Omul mic și oamenii mari*); *registru* (*O scenă*); *serviciu* (*Norocul; Zevzecul*); *filiale și sucursale* (*Pozna*); *șosea* (*Cuibul visurilor; Hora morții*) etc.

Pentru a exemplifica maniera de includere a substantivelor neologice în text prezentăm un pasaj din *Calvarul*: „*Gentilețea și indulgența* trebuie să predomină într-însele [reportaje], ca să nu supere pe nimeni; cel mult o *aluzie* e îngăduită uneori, foarte ușoară și, dacă se poate, spirituală... Cu toate acestea, am început să tratez pe *reprezentanții* culturii cotropitoare cu ceea ce se cheamă „*severitate obiectivă*”.”

Adjectivele denumesc însușiri (umane sau ale lucrurilor): *amoretzat, solemn* (*La urma urmelor*); *amoros, blond, brun, ceremonios, galant* (*Tainele iubirii*); *antipatic* (*Ghinionul*); *banal* (*Mărturisire*); *bizar, clarificat, enorm, excepțional, glorios, invizibil, moral, ordinar, precis, remarcabil* (*Calvarul*); *cochet* (*Divorțul*); *curios* (*Zevzecul; O scenă; Dintele*); *egoist* (*Cântecul lebedei; Păduchii; Calvarul*); *fascinat* (*Catastrofa*); *frecvent* (*Dincolo*); *imens; oportun; splendid* (*Întâiul gropar*); *impunător* (*Omul mic și oamenii mari*); *incapabil, indiferent* (*Calvarul; Umbre*); *inevitabil, timid* (*Calvarul; Dincolo*); *interesant* (*Calvarul; Idilă de la țară*); *intim, ireproșabil, pur, radios* (*Tainele iubirii*); *miraculos* (*Alibi*); *nobil* (*Idilă de la țară*); *obscur* (*Domnul Ionică*); *parfumat* (*Umbre*); *profund* (*Domnul Ionică; Catastrofa*); *respectuos* (*Calvarul; Vrajmașii; Cuceritorul*); *serios* (*Golanii; Alibi; Calvarul*); *sever* (*Calvarul; Bibi*); *sincer* (*Catastrofa; Păduchii*); *sinistru* (*Catastrofa*); *special* (*Calvarul; O scenă; Războiul*); *stimat* (*Cumpăna dreptății; Cinema*); *straniu* (*Ițic Ștrul, dezertor; Calvarul; Golanii*); *sumar* (*Calvarul; Alibi*); *suprem* (*Fiara; Cântecul lebedei*); *umil* (*Calvarul; Ghinionul; Fiara*) etc.

Dăm câteva exemple în context pentru a demonstra plasticitatea adjectivelor neologice: „*mână imaterială*” (*Dincolo*); „...toate câte le povestește poetul *dispărut* sunt lucruri întâmplare aieva” (*Calvarul*); „*Pantoful* ăsta e tot ce se poate mai *șic* și mai *elegant* [folosit ironic].” (*Pantofii galbeni*); „Și mie mi s-a întâmplat de atâtea ori să simt brusc o spaimă *inexplicabilă* sau o bucurie mare; atât de *misterioasă* și *nemotivată*. Sunt senzațiile cele mai *prețioase*, fiindcă vin dintr-o lume *neexplorată* încă și care poate va rămâne pururi *inexplorabilă*.” (*Dincolo*). De remarcat construcțiile lexicale în jurul neologismului *a explora* pe care autorul le realizează și care au un efect stilistic incontestabil susținut și de contextul în care sunt folosite.

Adjectivele sunt folosite adesea și adverbial: „*buzele* lui [David Pop] rostiră *mașinal*...” (*Catastrofa*); „un artist dintre cei mai buni îmi zise [lui Lunceanu]: - Ferește-te de

Adler. Trebuie să știi că întrebuițează toate, *absolut* toate mijloacele împotriva d-tale...” (Calvarul); „...am întreat pe Anișoara, mai mult în glumă și poate chiar puțin *ironic*...” (Cântecul lebedei); soții Vasilescu „trăiau extrem de *modest*, dacă nu chiar *meschin*” (Alibi); Ghinea „nu mai îndrăznește să poruncească prea *energic* chelnerului” (Cuceritorul) etc.

Verbele neologice conferă, prin caracterul lor semantic și stilistic, valențe noi limbajului artistic al scriitorului: *a se sinchisi* (Calvarul); *a scandaliza* (Bibi), *a plănu* (Umbre); *a exista* (Calvarul; Fiara; Umbre); *a mecaniza*, *a demonstra* (Dincolo); *a exclama* (Domnul Ionică); *a inspira* (Calvarul); *a economisi* (Ocrotitorul); *a interesa* (Calvarul; Ghinionul; Catastrofa); *a protesta* (Vremuri războinice; La urma urmelor; Divorțul); *a filozofa* (Umbre) etc.

Dintre aceste verbe neologice, unele sunt folosite de scriitor frecvent, pe când altele apar numai sporadic. De exemplu, verbul *a se sinchisi* e folosit de 25 de ori în 15 proze, pe când *a se scandaliza* este folosit doar în trei, respectiv *Bibi*, *Catastrofa* și *Ocrotitorul*.

„Ispas mânca, și-n gând se înfură din ce în ce mai tare pe cei ce au puțința să facă bine omenirii și care nici nu *se sinchisesc* de omenire” (Cerșetorul).

„Ce *se sinchisea* dânsul de visurile ei copilărești?” (Dintele).

„David, căruia îi cam plăcuse să facă pe necredinciosul și să *scandalizeze* pe nevastă-sa spunând că nu-i Dumnezeu, acuma se închină cucernic, bolborosind: Doamne-ajută!” (Catastrofa) etc.

Observăm că autorul folosește verbe și substantive, mai rar adjective, din aceeași clasă lexicală: *a constata* (Zevzecul) / *constatare* (Alibi); *a consulta* (Vremuri războinice) / *consultare* (Cerșetorul; Calvarul); *a examina* (Calvarul; Cumpăna dreptății; Păduchii) / *examinare* (Dincolo); *a informa* (Calvarul; Cumpăna dreptății) / *informare* (Calvarul); *a contrazice* / *contrazicere*; *a ilumina* / *iluminat* (Calvarul); *a convinge* (Dincolo; Cuceritorul; Umbre) / *convingere* (Cântecul lebedei; Calvarul; Ocrotitorul); *a discuta* / *discuție* (Calvarul; Catastrofa); *a organiza* / *organizare* (Calvarul); *a proiecta* (Calvarul)/*proiect* (Dincolo); *a explica* (Războiul; Dincolo; Divorțul) / *explicație* (Cântecul lebedei; Calvarul; Vremuri războinice); *a tortura* (Catastrofa; Golanii; Divorțul) / *tortură* (Cântecul lebedei); *a admira* / *admirat* (Întâiul gropar; Calvarul); *a se resemna* (Calvarul; Ghinionul; Cumpăna dreptății) / *resemnare* (Omul mic și oamenii mari; Calvarul); *a surprinde* (Cântecul lebedei; Calvarul) / *surprins* (Calvarul; Alibi) etc.

Studiul nu și-a propus o selecție exhaustivă a neologismelor, dar se folosesc multe exemple pentru a arăta că această categorie lexicală este prezentă în toate prozele rebreniene, că autorul cunoaște, stăpânește și utilizează neologismul, că preocuparea lui pentru expresivitatea limbajului este continuă.

Prozele care au ca temă războiul sau activitatea structurilor ce asigură ordinea publică oferă o serie importantă de termeni neologici specifici armatei și poliției: *baionetă* (Catastrofa; Păduchii; Ițic Ștrul, dezertor); *dezertor* (Calvarul; Ițic Ștrul, dezertor); *comandant* (Ițic Ștrul, dezertor; Omul mic și oamenii mari; Cântecul iubirii); *sergent* (Calvarul; Alibi); *stat-major* (Războiul; Calvarul); *manta* (Calvarul; Păduchii; Zevzecul); *convoi* (Calvarul; Hora morții); *comandă* (Calvarul; Catastrofa); *instrucție* (Omul mic și oamenii mari; Alibi); *ofițer* (Cântecul iubirii; Catastrofa; Păduchii); *regiment* (Ițic Ștrul, dezertor; Calvarul; Catastrofa) etc.

Dacă *front*, *căpitan*, *companie*, *poziție* sunt frecvente în majoritatea acestor proze, neologisme precum: *baterie*, *frontieră*, *lovitură de stat*, *ocupație*, *patrie*, *patriot*, *santinelă*, *permis*, *pericol*, *refugiat* etc. nu se regăsesc decât în *Calvarul*. *Militar* apare cel mai des în *Calvarul* dar este folosit cu formă substantivală sau adjectivală și în alte proze precum: *Vremuri războinice*; *Ițic Ștrul*, *dezertor*; *Omul mic și oamenii mari*; *Catastrofa*; *Tainele iubirii*; *Bibi* (în ultimele două proze numai ca element, detaliu în descrierea atmosferei în care este plasată acțiunea). Cuvântul *ordin* apare în toate prozele de război; repetat de 15 ori în contextul prozei *Omul mic și oamenii mari*, neologismul dobândește efect ironic și dă posibilitatea autorului să prezinte sub acest aspect consecințele neașteptate pe care le poate avea respectarea unui ordin. Tot sugestivă este și folosirea repetată (de 26 de ocurențe) a neologismului *mitralieră* în nuvela *Catastrofa*, acesta desemnând arma ce îi aduce ofițerului Pop titlul de erou, apoi de victimă a războiului.

Prozele cu tematică citadină dau oportunitatea folosirii termenilor neologici specifici vieții mondene și sociale: *amant* (*Cuceritorul*); *bal*, *salon*, *vizită* (*Domnul Ionică*); *butonieră*, *fotoliu*, *a parveni ceva cuiva*, *consumație*, *politică/politicianism*, *celebritate* (*Calvarul*); *pluș*, *servitor*, *șampanie* (*Baroneasa*); *canapea* (*Cântecul lebedei*); *chestie* (*La urma urmelor*); *conjugal*, *salonaș* (*Umbre*); *dantelă* (*Oamenii*); *a invita la cină* (*Dincolo*); *parfum* (*Umbre*; *Dintele*); *telefon* (*Omul mic și oamenii mari*; *Calvarul*); *terasă* (*O scenă*); *șofer*, *societate* (*Cerșetorul*); *burghez* (*Întâiul gropar*); *celebru* (*Cearta*; *O scenă*); *partid*, *carieră*, *televiziune* (*Dincolo*) etc.

În analiza psihologică a eroilor săi, scriitorul utilizează neologismul pentru redarea nuanțată a trăirilor și reacțiilor sufletești. Minuțiozitatea cu care se oprește asupra descrierilor de personaj justifică folosirea unui număr mare de termeni neologici care denumesc atitudini sau stări morale, psihice sau afective: *egoism* (*Umbre*); *revelație* (*Alibi*); *a renunța*, *amabil*, *obsesiune*, *atitudine*, *indispoziție*, *fantezie*, *generozitate* (*Calvarul*); *ambiiție* (*Catastrofa*; *Mărturisire*); *pasiune* (*Întâiul gropar*); *a ceda* (*Ghinionul*; *Calvarul*); *certitudine* (*Umbre*; *Alibi*); *consolare* (*Tainele iubirii*; *Calvarul*); *convingere* (*Ocrotitorul*; *Cântecul lebedei*); *devotament* (*Mărturisire*); *dezgust* (*Divorțul*); *gelozie* (*Mărturisire*; *Cântecul lebedei*; *La urma urmelor*); *a implora* (*Calvarul*; *Ghinionul*; *Cumpăna dreptății*); *reverie* (*Catastrofa*); *a sacrifica* (*Calvarul*; *Catastrofa*); *sacrificiu*, *virtute* (*Dincolo*) etc.

Spre exemplificare selectăm câteva pasaje expresive în acest sens:

Găzarul Șulăm, văzând pe avocatul împotriva căruia voia să depună plângere, „O frică dureroasă îi gălbenea obrajii...[...] Peste vreun sfert de ceas, Șulăm văzu iar pe Miliță Dogaru cu grefierul, și deodată fu cuprins de frică și de o nouă *licărire de speranță...*” (*Cumpăna dreptății*).

Trăind „un an de zile sub veșnica amenințare a unui necunoscut plin de suferințe” personajului narator din nuvela *Calvarul* nu-i rămâne decât speranța că dreptatea va face lumină în viața lui și îi va aduce liniștea, dar mărturisește apoi: „Firește, astea sunt mângâierile disperării... Dar atunci nici nu-mi dădeam bine seama. Atunci disperarea-mi era atât de mare, încât mi se părea că-i cea mai trandafirică *speranță...*”. Tot el afirma altă dată: „Mă apucase o *emoție* spăimântătoare...” sau, în aceeași nuvelă, caracterizarea unui personaj este prezentată astfel: „Popovici este părintele tuturor *compromisurilor*. Foarte vioi și *inteligent*, suferă însă de *atrofia simțului moralității...*”.

În *Hora morții* „în aerul îmbâcsit de nădușeală [din vagonul în care se aflau cele două personaje principale ale povestirii], se scoboară *presimțirile* stăpânite și apasă ca niște pietre de moară pe sufletele pornite în gura morții”.

Foarte multe forme neologice, cu precădere din domeniul juridic, se regăsesc în paragraful următor, aparținând nuvelei *Alibi*: „Babulea, de altfel, se simțea el însuși o *victimă* a împrejurărilor neprielnice în care trebuia să *instruiască* o *afacere* atât de *difilă*. În zadar căuta dânsul să introducă *metode civilizate* și *aplice tehnica modernă* în *conducerea cercetărilor*. Se izbea de *primitivismul mediului* și al *organelor executive*. Până să fie chemat dânsul la fața locului, *anchetase* întâi *sergentul de stradă*, pe urmă un *subcomisar* și, în sfârșit, *polițaiul* însuși, care, spre a descoperi *mobilul crimei*, se apucase să scotocească prin sertare, împreună cu d-na Zița Vasiliu, cumnata *victimelor*, ca să vadă dacă și ce s-a furat... Nici *primul procuror* nu s-a *emoționat* de tânguirea lui, zicând *naiv*: - Lasă, dragă Alecule... Noi n-avem de-a face cu *criminali profesioniști* care-și înscriu *amprentele digitale* în *registrele poliției*. Tâlharii noștri sunt mai *diletanți* și întrebuințează *tehnica patriarhală*...”; tot aici se întâlnesc: *ucigaș, cadavru, șeful parchetului, inculpat, proces-verbal, a reconstitui, raport, tribunal, a sta la dispoziție* (anchetatorilor), *detectiv*. Acest text, ca de altfel întreaga nuvelă, introduce cititorul, prin subiect, în lumea anchetatorilor de poliție și, bineînțeles, a limbajului specific. Excesul de terminologie științifică pare a transforma nuvela într-un raport al poliției, abordat de scriitor ironic din toate punctele de vedere, al prezentării și descrierii anchetatorilor, al metodelor de anchetă folosite de aceștia, al finalizării cercetărilor.

Un număr considerabil de termeni juridici sunt folosiți în nuvela *Cumpăna dreptății*: *proces, a aresta, avocat, dosar, martor*: („...iar de lângă ușa *sălii de ședințe* răsună *respectos* răspunsul *jandarmului*: - Prezent!/- Uite-l, strigă *grețierul marțial*. Și ia seama bine: a *ultragi*at pe domnul *judecător!*”), dar și în *Calvarul*: *complice, act, circumscripție, a executa un ordin, regulă, încercare clandestină, dezertor, agitator iredentist, milițian, captivitate* și *Omul mic și oamenii mari*: *comisar, subcomisar, circulară, jandarm, exercițiul funcțiunii, raport*.

Elemente specifice domeniului artistic muzical sunt bine integrate în structuri precum „ritmul roților” (*Calvarul; Păduchii*), unde efectul auditiv, repetitiv și ritmat al roților devine sugestiv în context sau „muzica neobosită”, în *Ghinionul*, devine un element reprezentativ în surprinderea atmosferei în care personajul ghinionist se confesează unei cunoștințe: „muzica se zbătea să înăbușe gălăgia de glasuri”. Schița *Cinema* este un alt cadru ce permite introducerea altor neologisme precum: *melodie, pian, orchestră, rapsodie, spectator*.

Întâiul gropar este piesa care aduce cele mai multe neologisme din domeniul teatrului: *public, artă, artist, scenă, cuplet, a juca, tragedie, comedie, spectacol, rol, manifestație, dramatic, piesă clasică, spectacol, teatru, Hamlet, tragic, critică*: „La București *actorii* își aranjează *jubileuri* și *banchete* în fiecare *stagione*.” sau în *Calvarul*: „La Teatrul Național se încuibase o *trupă* germană de *actori*, despre care trebuia să vorbim. De obicei, *cronicele* din ziare sunt niște *reportaje* convenționale.”

Terminologie științifică medicală se întâlnește în mai multe proze: *fibră (Catastrofa); palid, doctor (Cântecul lebedei); creier, respirație (Păduchii); amputat, muribund (Calvarul); operație, apendicită (Vremuri războinice); palpitație (Calvarul, Dincolo); nervos, depresiune nervoasă, stomac, dezechilibru hormonal (Dincolo); cheratită (Cerșetorul); a pansa (Ițic Ștrul, dezertor)* etc.

Conținutul semantic al unor neologisme permite utilizarea acestora în contexte și în domenii diferite, sensul lor exact fiind desprins din context: *a circula*, *a executata*, *a avansa*, *a distruge*, *a servi*, *serviciu*, *spirit*, *direcție* etc. În *Alibi* este folosit neologismul *a circula* cu sensul de a se spune/a se bârfi/a se auzi: „*Circulau* legende despre averea” lui Vasiliu, victima omorului anchetat; tot cu acest sens apare, în *Calvarul*, substantivul *circulație* „în fiecare zi se aruncau zvonuri noi în *circulație* despre dezastrul nostru definitiv sau despre opera” salvatoare a reprezentanților politicianismului, pentru ca, pe aceeași pagină a nuvelei, să se regăsească neologismul raportat la un alt domeniu: „Două săptămâni *circulația* pe căile ferate e suspendată pentru civili.”

Unul din cei doi protagoniști ai schiței *Războiul* afirmă: „...Oștile se înșiră față-n față, pe urmă încep să *avanseze*...”, sensul neologismului fiind acela de *a înainta*; trăsăturile semantice ale verbului se păstrează și în exemplul următor din *Ocroitorul*: „Dar altă dată să nu greșești, ai înțeles? Căci altmintrelea să știi că nu te *avansezi*!” îi spune șeful lui Filibaș, însă domeniul în care este el folosit se schimbă.

Alteori contextul face ca neologismul să suporte o „translație de la domeniul mișcărilor fizice la cel al reacțiilor umane”⁹, o deplasare de la nivelul fizic la cel uman, ceea ce conferă textului un efect stilistic neașteptat: „Sufletul nostru are *vibrații* și *rezonanțe* pe care nicio știință nu le va putea codifica și explica și standardiza vreodată, pe care numai inima noastră le simte și le dezleagă în *limbajul* ei tainic. Sufletul *comunică* permanent cu cosmosul întreg...” (*Dincolo*).

Nu se poate omite faptul că multe din titlurile prozelor sunt neologisme alese cu grijă, sugestive, prin care Rebreanu redă sintetizând mesajul principal al textului: *Calvarul*; *Cinema*; *Catastrofa*; *Divorțul*; *Alibi*; *O scenă*; *Ițic Ștrul*, *dezertor* etc.

Luând în considerare aspecte precum anul apariției textului, temele și subiectele abordate și amploarea prozelor, se observă că ascendența de neologisme se întâlnește, firesc, în vorbirea eroilor intelectuali sau în descrierile privind aspecte ale acestei categorii sociale. De asemenea, neologismele sunt mult mai frecvente în prozele scrise și apărute după 1918 (pe fondul dezvoltării economice și sociale), funcția de precizare a neologismului fiind cea mai importantă. Astfel, un număr mare de construcții neologice se întâlnește în *Calvarul* și în nuvela *Dincolo*, comparativ cu numărul redus al acestora din *Ofilire* sau *Răfuiala*, prozele de început: *minut*, *corp*, *doftor* (*Ofilire*); *a încătușa*, *marmoră* (*Răfuiala*). Proze bogate din punctul de vedere al lexicului neologic sunt și nuvelele fantastice, al căror caracter livresc este imprimat de la început de titlurile *Navamalika*; *Servilia* și *Yvonne*.

O altă observație se referă la utilizarea termenilor străini. Cuvintele, sintagmele, propozițiile în limba germană, franceză sau engleză sunt frecvente în prozele de început, autorul urmărind obținerea unui efect ironic sau comic, cu nuanțe de jargon: „...*coûte que coûte*, nu se duce”; „o șterse cu pași discreți de *cake-walk*”; „restaurant *par excellence* ofițeresc”; „cârciuma de *niveau* domnesc”; „*on verra ce que viendra!*” (*Domnul locotenent*); „Ai primit *bleu*-rile mele? mă întrebă...” (*Sublocotenentul*); „*Le passé ne se répare point.*”; „*Tout est irréparable jusqu’au jour où tout est réparé!*” (*Cadetul*); „Ceilalți urmăreau cu invidie căscatul nestingherit al domnului căpitan & *comp.*” (*Ostașul*). Contextul prozelor militare sau de război permite scriitorului să introducă o serie de împrumuturi lexicale,

⁹ Carmen Vlad, *Textul aisberg*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2000, p.231.

termeni militari germani precum: „*Hier!*”; „*Abtreten!*” (*Ostașul*); „*Hoch!*”; „*ausweis-uri*”; „*Herr Ionescu!... Herr Ionescu!*” (*Calvarul*); „*Langsam!*”; *hier* (*Catastrofa*) sau *kaiser* (*Războiul; Calvarul*), care nuanțează atmosfera de război descrisă și transpun cititorul în acest cadru.

Alte exemple sugestive aparțin textelor din prozele fantastice. În nuvela *Yvonne*, plasarea acțiunii în timpul Revoluției de la 1789 din Franța, îl determină pe scriitor să folosească denumirea franceză a lunilor anului: „...Sărbătoarea Rațiunii care fusese fixată pentru 20 *brumaire*”; „pe la sfârșitul lunii *nivôse* se răspândise vestea că...”; „pe la sfârșitul lunii *germinal* începură turneurile...”; „în primele zile de *messidor* se răspândi zvonul că...”, unde cuvintele subliniate reprezintă lunile a doua, a patra, a șaptea și respectiv a zecea după calendarul republican.

Tot cu scopul de a lăsa cititorul să pătrundă mai adânc în atmosfera exotică descrisă în nuvela *Navamalika*, Rebreanu utilizează termeni străini desemnând elemente specifice Indiei: „coloane răsucite de *bambu*”; „fiul lui Kaurava are să ajungă *dvija*...”; „ceilalți nevoiași [...] veneau să se închine marelui *rishi*”; „...te-a lovit vreo săgeată de *sirișa* din arcul înflorit al șăgalnicului Kama” etc. Dacă, de cele mai multe ori, sensul termenilor este ușor dedus din context, alteori, scriitorul este acela ce explică înțelesul cuvintelor: „pe oglinda unui lac [...] se alintau perechi aurii de *ciakravaka*, *rața minunată a brahmanilor*” sau „se înfioră de trilurile dulci ale unei *kokila*, *pasărea măiastră care îndulcește somnul zeiței Lakshmi*”.

Prin exemplele și comentariile de mai sus s-a dorit evidențierea unor trăsături ale limbii folosite de Liviu Rebreanu, trăsături care rezultă din utilizarea neologismului, ilustrând stilul artistic al scriitorului. Funcțiile neologismului oscilează între nuanțare, stilizare, potențare și livresc, în raport cu tematica și perioada apariției prozei. Infuzia de livresc nu este la Rebreanu ostentativă, ea datorându-se mai degrabă dorinței lui de a nuanța imagini și evenimente. În ansamblu, Liviu Rebreanu e atent la echilibru, alternarea dintre fondul comun, activ al vocabularului lumii prozei sale și regionalisme, alternarea dintre aceste categorii și neologisme, aflându-se într-o perfectă armonie.

Spre deosebire de opiniile austere vehiculate, exprimate de Călinescu în *Istoria* sa din 1941¹⁰ și preluate de mulți alți critici literari, elementele examinate relevă faptul că Liviu Rebreanu manifestă o preocupare atentă pentru proprietatea exprimării și nuanțarea ei prin utilizarea unei game largi de elemente cu valoare expresivă, stilistică.

¹⁰ George Călinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, București, Editura Minerva, 1982, p.731.